

Franciszek Sadurski

Izba lwowska

Palestra 42/3-4(483-484), 114-119

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WSPOMNIENIA

Franciszek Sadurski

Izba lwowska

Lwowska Izba Adwokacka była największą w Polsce Międzywojennej zarówno co do ilości członków, jak i zajmowanego terytorium. W połowie lat trzydziestych na obszarze Polski było 6127 adwokatów, z czego w okręgu lwowskim wykonywało zawód 2024, warszawskim 1648, krakowskim 1040, poznańskim 404, lubelskim 292, wileńskim 290, katowickim 240 i toruńskim 189.

Moje zainteresowanie wynika nie tylko z powyższego faktu, ale i wskutek pominięcia tej Izby przez Autorów „Historii Adwokatury Polskiej”¹.

Należy oczywiście zgodzić się z nimi, że „brak dostępu do dokumentacji znajdującej się we Lwowie i w Wilnie” znacznie utrudnia napisanie historii tych Izb. Osobiście sądzę, że cała dokumentacja dotycząca polskiej adwokatury na dawnych ziemiach polskich została zniszczona, bądź wywieziona i praktycznie dla nas teraz nie istnieje.

W tej sprawie zwracałem się zresztą do Ambasad: Ukraińskiej i Litewskiej w Warszawie. Odpowiedziano mi ustami

pierwszych Sekretarzy, że nie posiadają żadnych dokumentów z interesującej mnie dziedziny.

Czy to jednak oznacza, że należy zaniechać wszelkich badań? Sądzę, że przy maksimum wysiłku można jednak wyciągnąć pewne dane z materiałów istniejących obecnie w Polsce.

Począwszy od dziewiętnastego wieku Izba Lwowska wydawała najwięcej uzdolnionych polityków, aktywnie uczestniczących w działalności politycznej i parlamentarnej na terenie Galicji. Inna rzecz, że na jej terenie istniały ku temu najlepsze warunki.

Działalność tę będę chciał pokazać poprzez historię życia i działalność czołowych adwokatów. Biogramy najbardziej reprezentatywnych adwokatów rozpocznę od **Adwokata Franciszka Smolki**.

Urodzony w 1810 roku, zmarł 4 grudnia 1899 we Lwowie. W latach trzydziestych ubiegłego wieku brał udział w konspiracjach galicyjskich. Był członkiem Stowarzyszenia Ludu Polskiego².

Skazany na śmierć, następnie ułaskawiony odegrał znaczną rolę w rewolucji 1848 roku. Po jej wygaśnięciu pozostawał przez kilkanaście lat pod nadzorem Policji. Od 1861 roku był posłem na Sejm Galicyjski, a od 1862 wchodził również do parlamentu austriackiego w Wiedniu. Założyciel i przywódca Tow. Narodowo-Demokratycznego. W latach 1881–1895 działał jako prezydent Izby Poselskiej Rady Państwa.

Ciekawe dane o działalności Franciszka Smolki podał adw. Tadeusz Woner – „Palestra” 1973, nr. 10.

Kolejnym przedstawicielem adwokatury lwowskiej, o którym należy szerzej napisać był **Karol Eugeniusz Lewakowski**. Urodzony w 1836 roku w Snopkach k/Lwowa w rodzinie mieszczańskiej, zmarł w Rapperswilu 13 listopada 1912.

Studia prawnicze odbył w latach 1855–1862 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie uzyskując stopień doktora praw. W roku 1864 rozpoczął praktykę adwokacką. Członek konspiracyjnych organizacji przygotowujących Powstanie Styczniowe. Po jego wybuchu organizował oddziały powstańcze przerzucane do Królestwa Polskiego. Następnie walczył w oddziałach Dionizego Czachowskiego i Marcina Borelowskiego. Komisarz Rządu Narodowego w Mołdawii. W połowie lat siedemdziesiątych wrócił do Lwowa, obejmując stanowisko dyrektora Kolei Lwów-Czeruiowce.

W roku 1883 otworzył kancelarię adwokacką we Lwowie. Lata 1884–1897 – poseł do Austriackiej Rady Państwa pozostawał w opozycji wobec konserwatywnej większości Koła Polskiego. Utrzymywał kontakty z ośrodkami polskimi w Europie Zachodniej, będąc m.in.

członkiem Rady Zarządzającej Muzeum Narodowego w Rapperswilu i członkiem Zarządu Skarbu Narodowego przy tym Muzeum. Jako pierwszy Polak uczestniczył w pracach Unii Międzyparlamentarnej³.

Około 1890 roku przez Marię i Bolesława Wysłouchów zbliżył się do Ruchu Ludowego. W 1891 został prezesem Towarzystwa Przyjaciół Oświaty. Początkowo bliższy mieszczańskim demokratom, z czasem coraz bardziej doceniał znaczenie i rolę Ruchu Ludowego.

W wystąpieniu parlamentarnym w listopadzie 1894 r. zaprotestował przeciwko uczczeniu pamięci zmarłego Cara Aleksandra III przez Austriacką Radę Państwa. Dzięki temu wystąpieniu zyskał dużą popularność zarówno w Kraju jak w ośrodkach polonijnych za granicą.

28 lipca 1895 roku na Zjeździe działaczy chłopskich w Rzeszowie wybrany został prezesem nowopowstałego Stronnictwa Ludowego.

Jego doświadczenie i popularność jaką się cieszył podniosły rangę Stronnictwa Ludowego w oczach Społeczeństwa.

Obrońca spraw Ruchu Ludowego wielokrotnie występował w obronie chłopów. Wykluczony z konserwatywnego Koła Polskiego pod pretekstem złamania solidarności. W roku 1897 nie uzyskał mandatu poselskiego na skutek akcji czynników administracyjnych przeciwko jego kandydaturze.

Wobec stale pogarszającego się stanu zdrowia, 15 lipca 1897 roku zrzekł się prezesury Stronnictwa i pod koniec tego roku przeniósł się na stałe do Rapperswilu. Pozostał nadal czynny, utrzymywał stały kontakt z Ruchem Ludowym. Powodowany troską o utrzymanie jego jedności starał się załagodzić narastający

konflikt pomiędzy Bolesławem Wystouchem i Janem Stapińskim. Sam był wielokrotnie w Galicji, jednak czynnej działalności nie prowadził. Jak już wspominałem zmarł 13 listopada 1912 r.

Adwokat Karol Lewakowski jest przy każdej okazji wspominany jako pierwszy prezes Stronnictwa Ludowego.

Kolejnym adwokatem lwowskim zasługującym na szersze omówienie jest **Michał Grek**. Prawnik, publicysta, adwokat urodzony w 1863 r. we Lwowie. Zmarł 29 października 1929 w miejscu swojego urodzenia. Po ukończeniu studiów prawniczych poświęcił się karierze adwokackiej. Znany jako świetny mówca, często bronił w procesach politycznych. Był wysoko ceniony w środowisku adwokackim o czym świadczy powierzona mu funkcja prezesa Lwowskiej Izby Adwokackiej. Zajmował się również publicystyką. W latach 90. wydawał we Lwowie tygodnik „Trybuna”. Zbliżony do demokratów polskich, współpracował z „Przyjacielem Ludu”. W latach 1900–1907 poseł do Sejmu Krajowego we Lwowie. W okresie rewolucji 1905 jako poseł do Austriackiej Rady Państwa zabiegał o umożliwienie pobytu w Zaborze Austriackim prześladowanym przez władze rosyjskie rewolucjonistom z Królestwa. W roku 1908 wstąpił do Polskiego Stronnictwa Ludowego. W latach 1908–1913 był członkiem Rady Naczelnej, a w 1908–1910 wiceprezesem Stronnictwa. W okresie I wojny światowej jego działalność polityczna osłabła. Zajmował się głównie publicystyką, współpracując z lwowskimi pismami codziennymi. Jeden z założycieli Towarzystwa Dziennikarzy. Działacz Związku Chłopskiego, w 1924–1925 wchodził w skład Rady Naczelnej tegoż Stronnict-

wa. Członek Sądu Partyjnego przy Zarządzie Głównym. W roku 1928 po wznowieniu działalności przez Związek Chłopski, został wiceprezesem Zarządu Głównego.

Rudolf Hefner ur. w 1812 roku, zmarł w 1891. Adwokat we Lwowie, założyciel „Dziennika Polskiego”, uczestnik Powstania Styczniowego, członek Centralnej Rady Narodowej w 1848 roku.

Do Rady Narodowej we Lwowie weszli adwokaci: Karol Malisz, poeta i sławista, Maksymilian Machalski, poseł do Sejmu Galicyjskiego i do Rady Państwa, członek Polskiej Akademii Umiejętności oraz Marian Ziemiałkowski.

Ponadto do Rady Narodowej we Lwowie weszli w roku 1848 adwokaci: Dominik Gembarzewski, Michał Gnoiński – późniejszy pierwszy prezydent Lwowa oraz Maurycy Kabat, rektor Uniwersytetu Lwowskiego. Kilka słów o tym ostatnim.

Maurycy Kabat ur. 5 września 1814 r., zmarł 9 grudnia 1890 r. Adwokat, profesor procedury cywilnej na Uniwersytecie Lwowskim. W latach 1874–1876 rektor tegoż Uniwersytetu. W latach 1865–1876 członek Galicyjskiego Sejmu Krajowego oraz w latach 1870–1879 Austriackiej Rady Państwa. Jako poseł zabiegał by językiem urzędowym i wykładowym w Galicji był język polski. Napisał szereg prac naukowych o procedurze w prawie cywilnym.

Henryk Diamand (1860–1931), prawnik, adwokat, ekonomista, polityk socjalistyczny, poseł na Sejm. Pochodził z zamożnej rodziny żydowskiej. Około 1895 roku rozpoczął praktykę adwokacką we Lwowie, a następnie w Krakowie. Prowadził często sprawy biedoty żydowskiej. Zamieszany w działalność polityczną Diamand nie miał powodzenia

wśród bogatej klienteli. Po jakimś czasie porzucił praktykę adwokacką wybierając – jak mówił – obronę szerokich mas ludowych zamiast pokrzywdzonych jednostek. Od tego czasu całkowicie oddaje się polityce. Był posłem na Sejm I i II kadencji.

Kolejnym adwokatem zasługującym na szersze omówienie jest **Herman Lieberman**. Na okładce jego „Pamiętników”⁴ czytamy: „Był wybitnym przedstawicielem epoki doniosłych wydarzeń, przemian społecznych, wojen, walki o niepodległość Polski, Miał ciekawe i dramatyczne życie. Był znanym adwokatem, działaczem PPSD, od 1907 roku posłem do parlamentu wiedeńskiego, a podczas pierwszej wojny światowej służył w Legionach Piłsudskiego jako oficer. Pełnił funkcje dyplomatyczne. W roku 1930 został osadzony w twierdzy Brzeskiej. Na emigracji uprawiał dziennikarstwo. W czasie II wojny światowej był jednym z trzech wiceprzewodniczących Rady Narodowej, czyli emigracyjnego parlamentu polskiego, pod koniec życia został ministrem sprawiedliwości w Rządzie Władysława Sikorskiego”.

Do podanego życiorysu przez Wydawnictwo „Pamiętników” można dodać, że urodził się w Drohobyczu 3 stycznia 1870 roku w rodzinie żydowskiej o sympatiach prokatolickich. Jak podaje Andrzej Garlicki w przedmowie do „Pamiętników” Liebermana jego ojca nazywano żartobliwie „Józio Katolicki”. Młody Herman dorastał w tradycji polskiej.

Po ukończeniu studiów akademickich na Uniwersytecie Lwowskim zdał egzamin adwokacki. Występował jako obrońca w licznych procesach politycznych. Uzyskał m.in. uniewinnienie

w głośnym procesie robotników krakowskich w związku z krwawymi zajęciami w listopadzie 1923 r. Był członkiem najwyższych władz PPS, a od 1932 jej delegatem w Biurze Międzynarodówki Socjalistycznej. W dniu 4 sierpnia 1924 Rada Adwokacka w Warszawie wpisała Liebermana na listę adwokatów w Warszawie. Dalsza jego kariera nie należy do naszego tematu. Dodać jednak należy, że w roku 1929 jako referent Komisji Budżetowej oskarżył Rząd o trwonienie pieniędzy państwowych i zgłosił wniosek o postawienie Ministra Skarbu Czechowicza przed Trybunał Stanu oraz, że w procesie Brzeskim skazany został na 2 i pół roku więzienia. Zdecydował się więc, podobnie jak Wincenty Witos, Władysław Kiernik i Kazimierz Bagiński na emigrację.

Po wybuchu II wojny światowej ściśle współpracował z Generałem Władysławem Sikorskim, a 3 października 1941 roku został Ministrem Sprawiedliwości.

Zmarł 21 października 1941 roku wskutek wylewu krwi do mózgu. Pośmiertnie odznaczony został Orderem Orła Białego. W latach emigracji zawsze tęsknił za Polską. Pamiętniki swoje kończy słowami tęsknoty: „Czyż ją jeszcze za życia ujrzę? Nie wiem. W snach ją wołam, a na jawie wszystko piękne i wielkie, co mi dały, niezliczone razy przeżywam i dźwięczą mi wciąż w uszach słowa poety lwowskiego: „a gdybyś mnie Ojczyzno dziesięć razy odżegnywała powróce najbardziej uparty z twych sług i będę kluczem wolności otwierał serca mych rodaków”.

Ostatnim z głośnych adwokatów lwowskich, już w okresie międzywojennym jest **Maurycy Joachim Axer**, urodzony w 1887 r., zmarł w 1942. Studia pra-

wnicze odbył na Uniwersytecie Lwowskim. Aplikację adwokacką u Hermana Libermana. W roku 1919 otworzył własną kancelarię adwokacką, którą prowadził do wybuchu II wojny światowej. Posiadał rozległą praktykę, zajmując się głównie sprawami karnymi. Największy rozgłos i sławę wybitnego obrońcy przyniosła mu obrona Emilii Małgorzaty Gorgonowej, oskarżonej o zabójstwo pasierbicy Ludwika Zarębianki. Rozprawa toczyła się przed Sądem Przysięgłych we Lwowie, a następnie Krakowie. Za interesowanie tą sprawą objęło niemal cały kraj. Był to proces poszlakowy. Wniosek Axera o zbadanie zdrowia psychicznego najważniejszego świadka w procesie 15-letniego Stanisława Zaręby, brata zamordowanej, stanowił nowość w praktyce polskiego sądownictwa, hołdującego zasadzie, że tego rodzaju badania odpowiednie w stosunku do oskarżonego nie mogą być stosowane wobec świadka. W sprawie Gorgonowej Sąd przychylił się do wniosku obrońcy, lecz rezultat nie był pomyślny dla jego klientki, gdyż Stanisław Zaremba okazał się świadkiem w pełni zasługującym na wiarę. Od orzeczonego wyroku śmierci uratował skazaną fakt, że Gorgonowa w trakcie procesu zaszła w ciążę. Na ten temat – kto był ojcem dziecka – krążyły najbardziej fantastyczne domysły. Między innymi i taki, że był nim obrońca.

W latach pięćdziesiątych wiele miejsca na swoich łamach temu procesowi poświęciło „Prawo i Życie” organ Zrzeszenia Prawników Polskich.

Adw. Axer brał czynny udział w pracach samorządu adwokackiego. Był kilkakrotnie wybierany do rady adwokackiej we Lwowie. W dniu 1 listopada 1940 r. został aresztowany przez Niem-

ców. Wszelki ślad o nim zaginął. Najprawdopodobniej został zamordowany lub zmarł w nieznanym miejscu i okolicznościach.

Można by wymieniać wielu adwokatów lwowskich którzy brali udział w pracach politycznych i samorządzie terytorialnym. Adwokaci reprezentowali również w parlamencie austriackim mniejszości narodowe. Dla przykładu podam, że prezesem Koła Ukraińskiego był lwowski adwokat Dymitr Ławicki, konserwatystów rusińskich reprezentował adwokat Michał Korol, a Żydów Jakub Diamand ze Lwowa. Działyły różne związki zawodowe. Do najstarszych należał niewątpliwie Związek Adwokatów Polskich, założony przed pierwszą wojną światową, grupował żywoły radykalno-postępowe, później na kilka lat przed wojną opanowany przez elementy skrajnie prawicowe.

Na przełomie XIX i XX wieku zorganizowano szereg Zjazdów Adwokackich, których celem było utrzymanie właściwej postawy zawodu oraz stworzenie więzi między polskimi adwokatami we wszystkich zaborach. Lwów stwarzał bowiem najdogodniejsze warunki do organizowania tego rodzaju Zjazdów.

W przeddzień wybuchu I wojny światowej w czerwcu 1914 roku odbył się ostatni taki Zjazd. Udział w nim wzięło 300 osób. Wygłoszono referaty o stanie adwokatury polskiej w poszczególnych zaborach. Referat o adwokaturze w zaborze rosyjskim wygłosił Stanisław Car⁵.

W okresie międzywojennym w Izbie Lwowskiej powołano własny organ. Pierwszy numer „Nowej Palestry”, bo tak został nazwany, ukazał się w styczniu 1933 roku, ostatni zaś w sierpniu 1939. Redaktorem został adw. Leon Nagel.

Funkcję tę sprawował do sierpnia 1939. W skład Komitetu Redakcyjnego wchodziło 11 adwokatów lwowskich. Komitet był uzupełniany w przypadkach zgonów jego członków.

Nie będę wymieniał składu poszczególnych Rad, podam jedynie skład ostatniej Rady Adwokackiej. Dziekanem był dr Jan Pieracki, wicedzikanami – dr Adolf Czudowski i dr Marian Kaliński, skarbnikiem dr Józef Schmidt, zastępcą skarbnika dr Marian Szpila, sekretarzem dr Juliusz Dełtowski, a jego zastępcą dr Andrzej Napadziejewicz.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, w roku 1941 władze niemieckie zarządziły rejestrację adwokatów zamieszkałych w okręgu lwowskim. Adwokaci pochodzenia żydowskiego, nie mając żadnych szans, nie zgłosili się do rejestracji. W ten sposób 1200 adwokatów – Żydów (według spisu na dzień 1 wrze-

śnia 1939 r.) straciło prawo do wykonywania zawodu. Również wielu adwokatów Polaków, nie stawiało się do rejestracji. W Lwowskiej Izbie Adwokackiej pozostało 290 adwokatów, w tym 60 Polaków. Aplikacja adwokacka została zniesiona, zakres praktyki był dla Polaków znacznie ograniczony.

Jesienią 1942 roku urzędująca w Warszawie tajna Naczelna Rada Adwokacka postanowiła powołać do życia tajną Radę Adwokacką we Lwowie. W skład jej weszli: Dziekan Marian Szpila, oraz Marian Gubrynowicz, Bolesław Wróblewski i Roman Załucki. Adwokaci: Szpila, Gubrynowicz i Wróblewski byli członkami Rady Lwowskiej ostatniej kadencji do 1 września 1939 r.

Tajna Rada Adwokacka prowadziła swoją działalność do 1 lipca 1944⁶.

Ten dzień kończył działalność Lwowskiej Adwokatury.

Przypisy:

¹ *Historia Adwokatury Polskiej* – Autorzy: Andrzej Kiszka, Zdzisław Krzemiński i Roman Łyczywek. Warszawa 1995.

² „Stowarzyszenie Ludu Polskiego”, tajna organizacja spiskowa zawiązana w lutym 1835 r. przez emisariuszy „Młodej Polski”, m.in. Seweryna Goszczyńskiego. Celem jej było przygotowanie powstania i przebudowa społeczna przyszłej Polski. W kwestii agrarnej domagała się zniesienia pańszczyzny i uwłaszczenia chłopów.

³ Unia Międzyparlamentarna założona została przez pułk. Powstania Styczniowego Zygmunta Miłkowskiego „Tomasza Jeża” w 1886 roku, jako organizacja zakonspirowana, postępową i demokratyczną, o nazwie Związek Młodzieży Polskiej PET i ZET. Zainteresowani mogą dowiedzieć się więcej na tene temat z pracy „ZET w walce o niepodległość i budowę państwa” – Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

⁴ „Pamiętniki”, Herman Lieberman, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996, w opracowaniu i z przedmową prof. Andrzeja Garlickiego.

⁵ Informacje o udziale adwokatów w pracach samorządu terytorialnego i odbytych Zjazdach czerpałem z „Zarysu historii adwokatury polskiej” pióra adwokatów: Andrzeja Kiszka, Zdzisława Krzemińskiego i Romana Łyczywka, Warszawa, wrzesień 1978.

⁶ „Palestra” 1988, z. 11–12, s. 84, Witold Bayer.